

2014 február Ról-ról

Mélyi József: Képeskönyv a múzeumban (Caravaggiótól Canalettóig. Az itáliai barokk és rokokó festészet remekművei. A kiállítás konceptiója: Dobos Zsuzsanna, Baán László. Szépművészeti Múzeum, 2013. október 25.–február 16.)

Úgy látszott, minden a helyén van. Legalábbis biztosnak tűnt, hogy a Caravaggiótól Canalettóig nem olcsó szemfényvesztés. És még ha drága szemfényvesztésről írnék, az sem lenne igaz. Egyáltalán nem szemfényvesztés, mert a néző – akár először jár a Szépművészeti Múzeumban, akár századszor –, ha úgy tetszik, egyenes úton, A-tól B-ig jutva, képet kaphat a barokk festészetéről, bepillantást nyerhet Itália egykori művészetébe, és a sok kép között több remekmű is akad. A tárlat olyan inkább, mint egy szép képeskönyv; az a reprezentatív spanyol könyvsorozat jutott eszembe, amelyet a Corvina a nyolcvanas évek közepén a Művészet története címmel adott ki, és amelyet a színes reprodukciók miatt kényelmesen lehetett ajándékozni – széles körben, művészetbarátoknak. És sem nem olcsó, sem nem drága ez a bemutató, mert van néhány Caravaggio-kép, amelyet kifejezetten nehéz lehetett megszerezni, és valószínűleg akad több olyan mű, amelyet a raktár mélyéből húztak elő a külföldi partnerek.

Mégis jelen van a rendben egy megmagyarázhatatlan bizonytalanság. Valami apróság, közvetlenül nem tudnám megragadni, hasonlatként sem jutott jobb eszembe, mint hogy nemrég a közszolgálati televízió híradójában Londonról esett szó, és a bemondó a parlament „világhírű” óratornyáról beszélt. Elsőre nem volt feltűnő a bulvárhangnem, aztán mégis zavaró lett; a populista hang mindig a szemfényvesztés része. A Szépművészeti Múzeum persze nem a direkt propaganda eszköze, hanem egy alapvető kulturális intézmény, amely manapság úgy tesz, mintha saját területén mindenkinél jobban hallaná az idők szavát. És a kritikus tanácsstalanság valóban nem elsősorban a kiállításból fakad, hanem magának a múzeumnak a helyzetéből, a nehezen eldönthető, sokválaszos, de sokadszorra már unalmas kérdésből, hogy valójában mekkora is a Szépművészeti Múzeum. Egyrészt nagyobb, mint Baán László igazgatósága előtt volt, ez számos alkalommal bebizonyosodott. Évek óta sokan látogatják a kiállításokat, nagy múzeumok adnak komoly műveket kölcsön, ehhez diplomáciai ügyesség, kitartó és szisztematikus munka kell, ezt sokszor leírták már, nem érdemes tovább magyarázni. Másrészt mára bizonyosnak tűnik, hogy a múzeum szereti magát nagyobbnak mutatni, mint amekkora. Úgy tesz, mintha saját gyűjteménye, blockbuster-kiállításai, hazai rekordjai nyomán már most a magabiztosan működő és hosszú távon prosperáló európai intézmények közé lenne sorolható. Ez a taktika önmagában, jövő-előkészítésnek nem rossz, de ha nincs mögötte folyamatos visszaigazolás, és a nemzetközi trendekhez is illeszkedő jövőkép, akkor egy idő után átlátszóvá válhat, kiüresedhet. Ahhoz, hogy a Szépművészeti akkora legyen, mint amekkorának mutatja magát, valószínűleg

évente kellene egy Cézanne-kiállításához hasonló csoda, néhány saját erőből létrehozott, magas színvonalú kamaratárlat és egy-két látványosabb beszerzés. Emellett nyújthatna művészettörténeti szórakoztatást, a gyűjteményhez kapcsolódva importálhatna nagy nevekből álló kiállítást; ez egy nagy intézmény lehetséges működési módja, és a Szépművészetiben erre kétségtelenül meg is lenne a potenciál.

Az elmúlt évek tapasztalataiból kiindulva azonban úgy tűnik, a Szépművészeti mégsem fogja tudni kihasználni az elsősorban az igazgató által megteremtett lehetőségeket. Helyette megragad a helyzetek megteremtésének szintjén. Mintha folyamatosan a hét-nyolc éve bevált módszerekkel, az idő múlásával mit sem törődve, tíz-húsz évvel ezelőtti eszközök felhasználásával készítené elő a terepet egy későbbi – boldogabb, hatalmas múzeumkomplexumokat működtetni képes – kornak. Viszont a régi eszközök és lehetőségek felett kérlelhetetlenül elszáll az idő: többek között nem lehet egy mai intézmény (vagy egy tervezett negyed) működését a világ egykori múzeumi boomjára építeni. Még a magas színvonalú marketing sem pótolja ugyanis a szabad gondolatot és az abból táplálkozó szellemi műhely létét. A Szépművészeti az elmúlt években jól és látványosan működött, de egy nagy hiánya akadt: bizonyosan nem vált műhellyé, nem születtek benne folyamatosan új, rendszerré összeálló gondolatok, s ebben a megdermedt közegben még egy-egy kivételesen nagyszabású kiállítás vagy a szép és hatásos csomagolás is csak még inkább rámutatott a szabad gondolatközösségek hiányára. Egy olyan közeg hiányára, mint amilyen az elmúlt években a Ludwig Múzeumban, a Petőfi Irodalmi Múzeumban vagy korábban – minden ellentmondásával együtt – a Magyar Nemzeti Galériában kialakult.

A Caravaggiótól Canalettoig erre a hiányra és a kihasználatlan potenciálra világít rá, ezért nyugtalanító. Tetszetős kiállítás, sok nézővel, a szűkösebb első termekben néha egy-egy kép látványáért is sorba kell állni. Érdekes látni, hogy ugyanazokat a műveket, amelyeket az állandó kiállításra ritkásan érkező látogatók a Régi Képtárban éppen csak pillantásra méltatnak, most hosszú tömött sorokba rendeződve bámulják, áhítattal. A képek előtt vonulva a nézők rövid oldalpillantással is észrevehetik a Francesco Guardi és Canaletto stílusa közti különbséget, körülrajonghatják Guido Reni, Bernardo Strozzi vagy Annibale Carracci örök érvényű műveit. Nyilvánvalóan Caravaggio neve a működőképes mágnes, az volt már nyolc évvel ezelőtt is, amikor a Galleria Borgheséből érkezett ide a Dávid Góliát fejével, a Győztesek, legyőzöttek, áldozatok című kiállításra. Akkoriban még újdonságnak számított Magyarországon az a marketing-trükk, amely a mű kicsomagolását emelte eseménnyé, amelynek közelében csupán egyetlen kereskedelmi televízió forgatócsoportja tartózkodhat. Az esemény híre gyorsan terjedt. Azóta a Szépművészeti minden adandó alkalommal megismételte a trükköt, mit sem törődve azzal, hogy ez esetlegesen magára a kiállításra vetheti az unalmas bulvár árnyékát. Vannak olyan kiállítások, amelyeknél „a csomagolás, a szállítás, a biztosítás, majd a kipakolás körülményei sokszor fontosabbak, mint maguk a tárgyak” – írta egy következő nagyszerű szállítmány kiállításáról Hajdu István még 2007-ben. De azóta mindig, és most újra, a Szépművészeti Múzeumban járt a kereskedelmi televízió, megint előttük szedték szét a gondosan őrzött dobozt, s az igazgató megint széles gesztusokkal kísérve mondta el, hogy soha még semmi nem volt ennyire jelentős. A képek előtt állva Thomas Bernhard Régi mesterek című könyve jutott eszembe, igaz, hogy ott a főszereplő Tintoretto egyik festménye, a Fehérszakállas férfi előtt ül harminc év óta minden második napon, Bécsben, a Kunsthistorisches Museumban. Reger, a zenekritikus azt mondja, itt tud gondolkodni, különben tömegiszonya van, egyébként is gyűlöl maga körül mindent, főképp Bécset és Ausztriát. Először elgondolkodtam, mit mondana Reger, ha Budapesten élne, a Szépművészetibe, a Régi Képtárba járna kétnaponta, és a képét levinnék egy időszaki kiállításra. Talán benézne ide is, majd az ismerős teremőrnek hosszas fejtegetésbe kezdene a magyar néplélekről. Az emberekről, akik jobb esetben végigszaladnak a Régi Képtár termein, rosszabb esetben be sem mennek, most pedig, mikor úgy érzik, kiléptek saját világuk szűk határai közül, sorban állnak a festmények előtt. Beszélne a múzeum unalmas, katolikus képeiről. Ha jobban megnézné a kiállítást, biztosan nem hagyná szó nélkül az értelmetlen kategóriákat, amelyek alatt csoportosították a műveket. Ahogy elnézőbb lenne a barokk termek sorával az állandó

gyűjteményben, úgy nem hagyna semmit megjegyzés nélkül egy időszak kiállításán. Tragédiát és tragikomédiát látna egyszerre.

Egy másik kérdés, ami Reger figurájából kiindulva felmerült, hogy vajon mit szólna a Caravaggiótól Canalettoig kiállításához Bécsben, a Kunsthistorisches Museumban. Az általános kiábrándultságon túl észrevenné-e rejtett értékeit? Védhetetlennek tartaná-e a túlságosan tágra szabott korszakhatárokat, azt, hogy a kiállításnak nincs fókusz, nem elégszik meg mondjuk a caravaggioisták körével, hanem továbbvezet, egészen távoli területekre? Rámutatná-e, hogy bécsi mércével mérve négy vagy öt kiállítás van itt egybedobozolva? Lenne-e szava a látványos kicsomagolásra? Vagy csak legyintene, hiszen már az előző hasonlóan képeskönyv-szándékú kiállítás, a Botticellitől Tizianóig is címbeli szemfényvesztéssel élt: a tárlat valójában, kronológia-
ilag, nagyjából kedvenc Tintorettojáig tartott.

De persze nem kellene annyira odafigyelni egy képzeletbeli k.u.k. öregember morgásaira, hiszen tirádáiban alapvetően nem a kiállításról van szó, nem is feltétlenül a múzeumról, hanem inkább az őt körülvevő kultúráról, a közegről. Bernhard ezt írja: „Kétségtelen, kedves Atzbacher, hogy káosz- és giccskorunknak majd hogy a csúcspontjára értünk, mondta, és maga Ausztria is egy Kunsthistorisches Museum, egy katolikus-nemzetiszocialista, egy félelmetes demokrácia-
alakoskodás, mondta. Mai Ausztriánk egy kaotikus szemét, nevetséges kisállamiság, tomboló öntömjénezés (...); ez a röhejes kisállam, amelyben a gondolkodás kihalt, s amelyben több mint fél évszázada már csak az alantas állampolgári bárgyúság és az államhívő ostobaság van hatalmon.” A nagy kérdés, amelyet feltenni sem kellene, mert nehezen eldönthető, sokválaszos és unalmas: van-e különbség a nyolcvanas évek Bécsé és a kétezertizes évek Budapestje között? Vagy ugyanúgy tesz mindent tönkre a közeg szemfényvesztése, amely kis adagokban belecsöpög a legszebb képeskönyvek, a legnagyobb műalkotások látásába is? Ez a tragédia.

Két negyvenes biztonsági ember beszélgetett mellettem múltkor a buszon, nem kigyúrt alakok, inkább olyanok, akik kényszerből választottak népszerűtlen foglalkozást. Az egyik azt kérdezte a másiktól: „Emlékszel te a Zsebtévére? Ugye mindig volt benne a Hiszékeny úr, a Szuhay Balázs, aki mindent elhitt, amit a Hakapeszi Maki beadott neki.” „Emlékszem persze” – mondta rá a másik. „Na látod, ilyen ez az ország, mint egy Hiszékeny úr. Csak az a különbség, hogy itt a végén nem jön a Móka Miki, és nem oldja meg a dolgokat.” Ez pedig a tragikomédia.

Kapcsolódó írások:

1. **Mélyi József: Cézanne – a kiállítás szempontjából (Cézanne és a múlt – Hagyomány és alkotóerő. Kurátor Geskó Judit. Szépművészeti Múzeum.)** A nyolcvanas évek elején, gimnazista koromban Ernst Hans Gombrich könyve,...
2. **Mélyi József: Az arc mint léggömb (Tükör által homályosan. Arcok tegnap és ma. Kiállítás az Ernst Múzeumban, 2013. április 7-ig. Kurátor Gulyás Gábor.)** Nincs is ennél természetesebb kiállítás. Az emberi arc mint téma,...
3. **Mélyi József: A reneszánsz perspektíva (A Mediciek fénykora. Élet és művészet a reneszánsz Firenzében. Szépművészeti Múzeum, 2008. január 24. – május 18.)** Mária Terézia uralkodásának második felében történt, hogy a bécsi udvarban...
4. **Mélyi József: Sötét-világos angyal-ördög (A Robert Mapplethorpe műveiből rendezett kiállítás szeptember 30-ig látható a Ludwig Múzeumban.)** Korunk egyik legismertebb amerikai műkritikusa, Peter Schjeldahl húsz ével ezelőtt...
5. **Mélyi József: Capa bőre (Robert Capa: A Játékos című kiállítás 2014. január 12-ig látható a Magyar Nemzeti Múzeumban.)** Erőltetett cím, nem lenne szabad így kezdeni, a poén kedvéért...

Cimkék: Mélyi József